

1921-1951

BDPS
Prezidiumas
1947.XII.13.
Nr. 998

Visiškai slaptai.
Asmeniškai.

Įgaliojimas.

Šiuo pažymiu, kad laisvės kovotojas Skrajūnas yra įgaliotas BDPS Prezidiumo vardu atlikti uždavinius pagal raštą nr.1002.

Antanas
BDPS PREZIDIUMO
PIRMININKAS

JUOZAS LUKŠA:

abipus Geležinės uždangos

I-ASIS ŽYGIS Į VAKARUS

1947 m. pavasarį grupė Lietuvos laisvės kovotojų pralaužė *Geležinę uždangą* ir nunešė žinią Vakarų demokratijoms apie padėtį sovietų okupuotoje Lietuvoje. Partizanams vadovavo Juozas Lukša. Vėliau jis rašė: „*Vakarai buvo kovotojų viltis – iš ten laukė pagalbos, į ten norėjo pranešti apie padėtį Lietuvoje. Kai nesulaukė, mėgino patys geležinę uždangą pralaužti, nors ir su didelėmis aukomis.*“

Realios partizanų ryšio su Vakarais galimybės atsirado 1945 m. spalio mėnesį į Lietuvą atvykus Jonui Deksnui-Hektorui ir Klemensui Brunui. Tuo kart jie vyko prisidengdami repatriantų dokumentais. Antrą kartą į Lietuvą J. Deksnys atvyko 1946 m. gegužę. Per sieną jį ir Vytautą Stanevičių-Meškį pervedė, be to, padėjo susisiekti su Tauro apygardos vadovybe būtent tie Vytauto rinktinės 4-osios kuopos pasienio partizanai. Prieš tai J. Deksnys pasirūpino ryšių tinklais Lenkijoje, ateityje padėsiančiais partizanams nukeliauti į Vakarus.

Atskiro apibūdinimo vertas J. Deksnys. Liūtas Mockūnas knygoje „Pavargęs herojus“ gana įvairiapusėiškai išnagrinėjo šią asmenybę. J. Deksnys-Hektoras, neabejotinai siekęs naudoti lietuvių išsilaisvinimo judėjimui, susipainiojo užsienio (britų, amerikiečių, švedų) ir sovietų žvalgybų tinkluose, kol 1949 m., trečią kartą grįžęs į Lietuvą, galutinai pakliuvo į sovietų saugumo įtaką. Bet savo veiklos pradžioje jis buvo veiklus asmuo, turėjęs polinkį į drąsą ir avantiūrizmą, nes tuo metu keliauti į sovietų okupuotą kraštą ryždavosi vienetai. J. Deksnys vyko į Lietuvą su neaiškiais įgaliojimais, bet vėliau tai atvėrė partizanams kelius į Vakarus, nors ir netipišku būdu.

Sovietų okupuota Lietuva turėjo tik vieną sąlyginai vadinamą sieną su užsieniu – šiek tiek daugiau nei 100 km ruožą su Lenkija, kuri po karo taip pat greitai laiku buvo sovietizuota. Bet 1945 m. šios valstybės teritorijoje atsidūrę partizanai galėjo jaustis saugesni nei Lietuvoje. Todėl pasienyje veikę kovotojai neretai pasinaudodavo galimybe pabūti „užsienyje“. Partizanai kirsdavo sieną jau 1945 metais. Pirmą

kartą didesnis (apie 12 partizanų) būrys galėjo pereiti sieną ties Pasiėkų kaimu 1945 m. birželį. Tai vyko po partizanų įvykdyto Sangrūdės miestelio užpuolimo, kai apylinkėse prasidėjo sovietų vykdomos „ablavos“. Nors mėginimų pereiti sieną žvalgybos sumetimais galėjo būti ir anksčiau.

Ilgainiui dažniausiai Sovietų Sąjungos (SSRS) ir Lenkijos sieną pereinavo Tauro apygardos Vytauto rinktinės 4-osios kuopos partizanai (vadas Adolfas Valenta-Ožys, po jo žūties 1947 m. šias pareigas ėjo Sergijus Bendaravičius-Špokas). 1947 m. ši kuopa buvo padalinta į 4 būrius. Jos 4-asis būrys veikė vadinamajame Suvalkų trikampyje.

1946 m. pabaigoje pagrindžio dalyviai (Bronius Barzdžiukas, Juozas Lukša, Algimantas Zaskėvičius ir kt.), pasvėrę įtartinus faktus ir sutapimus, pradėjo demaskuoti destruktivų Juozo Markulio veikimą. Sėkmingai pasitraukę iš Vilniaus, jie skleidė šią naujieną kitiems kovotojams, bet dauguma Aukštaitijos ir dalis Žemaitijos partizanų vadų tuo nepatikėjo, taigi dar bent pusmetį bendravo su tariamu pagrindžio centru Vilniuje.

Pradžioje numatyta į Vakarus siųsti A. Zaskėvičių-Tautvaišą (pastarąjį suėmus, į jo vietą paskirtas J. Lukša) ir Jurgį Krikščionų-Rimvydą (iš Dainavos apygardos). Nors buvo sudėtingos aplinkybės, bet, anot Tauro apygardos kapeliono Justino Lelešiaus-Grafo, „*rankų nenuleidžiame, o planuojame, kad ir už bet kokią kainą, vėl persibrauti per sieną ir sudaryti naujus ryšius su užsieniu*“. Žygį į Lenkiją J. Lukša ir J. Krikščionas pradėjo 1947 m. gegužės pradžioje. Iki sienos juos lydėjo Tauro apygardos partizanai. Šios apygardos Vytauto rinktinės Žvalgybos skyriaus viršininko Albino Ratkelio-Oželio dienaraštyje užfiksuota, kad abu žygio dalyviai susitiko gegužės 8 d., o 11 d. vakare partizanai ruošėsi juos išlydėti. Dienoraštyje tiksliai neminima, bet spėtina, kad siena galėjo būti pereinama ties Aistiškių mišku Gražiškių valsčiuje. Link sienos žygiavo penkiese. Priekyje ėjo patyręs kertant sieną Aleksas Kelertas-Stumbras. Be J. Lukšos ir J. Krikščionų, ėjo Bonifacas Rutkauskas-Rudaitis, Stasys Gurevičius-Nykštukas.

Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų štabo įgaliotiniai užsieniui Juozas Lukša ir Jurgis Krikščionas pakeliui į Lenkiją kartu su juos lydintiais Tauro apygardos partizanais. Iš kairės: Vytautas Gavėnas-Vampyras, Juozas Lukša-Kęstutis, Jurgis Krikščionas-Vytautas ir Albinas Ratkelis-Oželis. 1947 m. gegužė. Užrašas kitoje fotografijos pusėje: Pakeliui į Lenkiją pas rėmėją *Naktibaldą*. Poilsis po pietų. 1947 m. gegužės 5 d.

Viniškai elnatai.
Ammonikal.

KDPS
Prezidiumas
947.XII.13.
Nr. 994

Įgaliojimas.

Jurgis Krikščiuonas ir Juozas Lukša. Trumpas poilsis netoli Geležinės uždangos.

Sienos perėjimą, nervingą aplinką išsamiai ir vaizdingai aprašė pats J. Lukša: „Slinkome labai atsargiai, kiekvienu momentu pasiruošę susitikti su priešu slapukais. <...> Laikytis turėjome labai atsargiai ir tyliai. Apsikaisēm lapuotomis šakelėmis ir, prisitaikę po krūmais, pradėjome sekti pasienį. Įsitaisėm taip, kad iš kiekvienos pusės, užklupti priešą, galėtume gerai gintis. Užsidėm maskavimas buvo gana pavykęs, nes net ir žinodami, kur kuris tūnom, vos vos pajėgėm įžiūrėti. Atradė, kad ir visai pro šalį einą patruliai negalės mūsų pastebėti.“

(...)

Sunku įsivaizduoti savijautą, atsidūrus už geležinės uždangos. Tokių džiugių valandų žmogaus gyvenime yra labai reta. Stumbras vis besikartojančiais rankų mostais reikalavo tylos, nes čia dar galima buvo susidurti su lenkų kopais. Tai galėjo mums sugadinti šventišką nuotaiką. Poilsio susilaukėm tik nuo sienos nutolę kokius keturius šimtus metrų. <...> Bet ilgai ilsėtis neteko. Tuojau iš Stumbro gavom įsakymą kelti kojas į viršų. Stumbras kiekvienam ištepė batų padus terpentinu. Jį vartojo me pėdsakams panaikinti, nes paryčiui rusai, pastebėję mūsų pėdsaką per išakėtą ruožą, galėjo su šunimis mus įkandin persekioti. Iš patyrimo žinojome, jog mūsų partizanus bolševikai vijosi į Lenkijos teritoriją lig 20 kilometrų, štai kodėl atsargumo turėjom visą laiką nepamiršti ir Lenkijos pusėje.“

Perėję sieną, keliaudami per ryšių punktus ir pažįstamus žmones, J. Lukša ir J. Krikščiuonas sėkmingai pasiekė Varšuvą.

MGB dokumentuose užfiksuota, kad 1947 m. birželio 5 d. Liubavo valsčiuje prie Pašešupės kaimo MVD 95-ojo pasienio būrio pasieniečiai susidūrė su 20 žmonių „gauja“, pereinančia sieną iš Lenkijos pusės. Viena grupė iš 10 žmonių grįžo į Lenkiją, o toks pat žmonių skaičius prasiveržė į Marijampolės apskritį. Prasiveržusiųjų persekiojimui pasieniečiams į pagalbą pasiūsta manevrinė grupė iš Marijampolės. MGB pažymėjo, kad per susidūrimą pasieniečiai nuostolių nepatyrė.

Iš tikrųjų per sieną prasiveržė 6 partizanai. Iki sienos juos palydėjo dar du. Partizanų šaudymas iš įvairių pusių suklaidino pasieniečius. Veržtasi ties Pašešupio mišku, tarp Liubavo ir Reketijos pasienio užkardų.

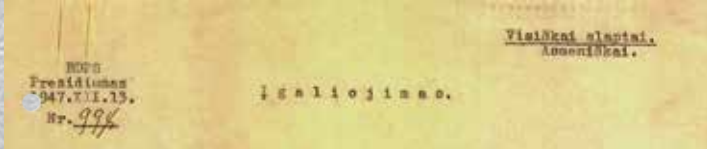
Nors partizanų pasiuntiniai, nuvykę į Lenkiją, negavo reikšmingesnės paramos, bet jų dėka buvo atstatyti ryšiai su užsieniu, kurie teikė naujų vilčių ateityje, o svarbiausia, pavyko sutrikdyti sovietų saugumo ryšius, kuriais siekta destruktivių tikslų. Sėkmingas partizanų žygis į Lenkiją ir atgal žadino partizanų pasiryžimą veikti toliau belaukiant Vakarų pagalbos. Artėjančiu karu tebetikėta arba bent viltasi, kad jis greitai prasidės. „Pasaulio atmosfera įkaitinta. Užtekty mažos kibirkštys, kad įvyktų sproginimas“, – rašė BDPS (Bendro demokratinio pasi-priešinimo sąjūdžio) Prezidiumas.

Grįždami J. Lukša ir J. Krikščiuonas parsivežė žvalgybinės informacijos rinkimo klausimyną. Juo remiantis, Tauro partizanų apygardoje buvo numatyta rinkti žvalgybinę medžiagą, nes tikėtasi, kad britai padės ginkluote. Taigi kovotojai šiuo klausimu turėjo praktinių sumetimų. Parengta Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų štabo (VGPS) 2-ojo skyriaus žinių rinkimo instrukcija buvo išsiuntinėta į kitas apygardas, o ilgainiui pasklido po visą Lietuvą. Saugumas gi, perėmęs šiuos dokumentus, irgi matė partizanų siekį rinkti žvalgybinę informaciją, bet tai interpretavo kaip tarnybą priešiškų valstybių naudai.

Kitas klausimas – kiek partizanai buvo pajėgūs surinkti žinias, kurių tikėjosi britų žvalgyba. Partizanų veiklą riboja jų kuklios galimybės. Jie bandė verbuoti MVD darbuotojus lietuvius, stebėjo traukinių judėjimą, rinko žinias apie karinius dalinius ir pan. Bet daugiausiai rinko duomenis apie sovietų represijas, nes tai jiems buvo aktualiau, be to, buvo lengviau apie tai sužinoti. Pvz., Dainavos partizanų apygardoje rinkti Sibiro tremtinių laiška. Tokias Lietuvai aktualias žinias norėta perduoti Vakarams ir sulaukti jų pagalbos. Taip ruoštaši antram žygiui į Vakarus...

Juozas Lukša ir Jurgis Krikščiuonas po sėkmingai įvykdytos užduoties Lenkijoje kartu su Tauro apygardos partizanų vadovybės nariais Sunskų miške. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: Tauro apygardos štabo Organizacinio skyriaus viršininkas Jonas Aleščikas-Rymantas, Tauro apygardos Vytauto rinktinės vadas Vytautas Gavėnas-Vampyras. Antroje eilėje stovi iš kairės: Tauro apygardos Kestučio rinktinės vadas Kazimieras Greblikas-Sakalas, Tauro apygardos Birutės rinktinės vadas Juozas Lukša- Skirmantas ir Dainavos apygardos atstovas Juozas Krikščiuonas-Rimvydas. 1947 m. birželis

II-ASIS ŽYGIS | VAKARUS

Žygio metu. Priekyje sėdi Juozas Lukša-Skrajųnas. 1947 m. gruodis

1947 m. gegužės–birželio mėnesiais pasisekęs Lietuvos partizanų J. Lukšos ir J. Krikščiūno žygis į Lenkiją ir atgal vėl žadino partizanų pasiryžimą veikti toliau ir laukti pagalbos iš Vakarų. Artėjančiu Vakarų karu prieš SSRS tebetikėta arba bent viltasi, kad jis greitai prasidės. Pagal partizanų parsiavežtą klausimyną (gautą iš britų žvalgybos per Joną Deksnį-Alfonšą Hektorą) buvo parengta vadinamoji VGPŠ 2-ojo skyriaus žinių rinkimo instrukcija. Instrukcija buvo išsiuntinėta į kitas partizanų apygardas ir ilgainiui pasklido po visą Lietuvą.

Svarbus klausimas, ar partizanai buvo pajėgūs surinkti žinias, kurių laukė britų žvalgyba. Pastarąją domino sovietų kariuomenės daliniai, jų numeriai, dalinių vadų pavardės, konkrečiai – 5-oji tankų armija, Gaižiūnų poligonas, aviacija, aerodromai (jų vietos, nusileidimo takai, lėktuvų kiekis ir tipai), laivynas (Kaliningrade, Pilau, Klaipėdoje), taip pat moksliniai tyrimai, MVD organizacija ir pan. 1947 m. daugiausia šia linkme dirbo Tauro apygardos partizanai. Jie artimiausiai bendradarbiavo su gretima Dainavos apygarda ir už Nemuno Žemaitijoje veikiančia Jungtine Kęstučio apygarda (JKA).

Tuo pačiu metu partizanai ruošėsi siųsti į Vakarus BDPS prezidiumo įgaliotinius su naujomis užduotimis. Buvo pasirinkti Juozas Lukša-Skirmantas ir Kazimieras Pyplys-Mažytis. Per šią misiją jiems buvo skirti atitinkamai *Skrajūno* ir *Audronio* slapyvardžiai. J. Lukša jau buvo patyręs kertant SSRS sieną su Vakarais, vadinamąją *Geležinę uždangą*, o K. Pyplys – ne kartą itin pasižymėjęs partizaninėse kovose, kuriose dalyvavo nuo 1944 metų. *Mažytis* buvo devyniolikos kautynių ir susišaudymų dalyvis, keturis kartus buvo sužeistas, vieną iš jų – sunkiai. K. Pyplys-Mažytis pasižymėjo greita orientacija ir puikia intucija kilus pavojui, be to, jis gerai išmanė visų sistemų ginklus, gerai šaudė, ypač iš pistoleto, mokėjo valdyti įvairias transporto priemones. Taip pat reikia pami-

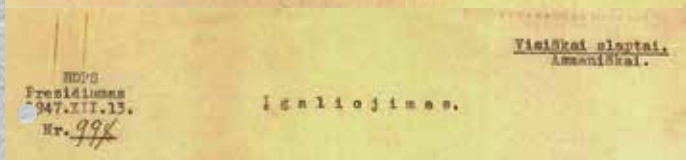
nėti, kad *Mažytis* buvo išskirtinių fizinių savybių žmogus – aukštas, labai stiprus, be to, turėjo kovinių sporto šakų patirties.

Antrąkart kirsti sieną buvo nelengva užduotis partizanams, nes sovietų pasieniečiai vis akyliau saugojo Lietuvos pasienio ruožą su Lenkija. Partizanų žvilgsnis vis labiau krypo į Kaliningrado sritį, kur tikėtasi mažesnės sienos apsaugos. Jau du kartus kirtęs sieną J. Lukša, lygindamas SSRS ir Lenkijos sienų apsaugą, vaizdingai rašė: „*Rusai sieną saugoja geriausiai pasaulyje, ir tai yra mongolo dėka, kuris labai dažnai pralenkia ir savo keturkojį draugą. Lenkai dar neturi tokių dvikojų šunų išsiauginę. Jų sargybiniai nemėgsta stovėti kaip robotai pastoviuose; jie vaikšto po apylinkės sodybas, nepamiršdami ta proga aplankyti ir kaimo mergaičių. Jie mėgsta ir ekstra pajamas, tačiau mongolui nė mėgink siūlyti.*“

1947 m. naktį iš gruodžio 14-osios į 15-ąją, atsisveikinę su ginklo broliais, J. Lukša-Skrajųnas ir K. Pyplys-Audronis išsiruošė į žygį. Palydovais per Rytprūsių kraštą buvo trys partizanai: Juozas Kriaučiūnas-Butautas, Leonas Vizgirda-Kariūnas ir partizanas *Feliksas* (nors toks asmuo minimas J. Lukšos prisiminimuose, bet jis realiai neegzistavo, o buvo sugalvotas konspiracijos sumetimais, kaip ir ketvirtasis lydintis kovotojas *Šarūnas*). Iš tikrųjų trečiuoju palydovu buvo Žalgirio rinktinės vadas Vincas Štrimas-Šturmas. Partizanai pasirinko kelią į Vakarus per buvusį Rytprūsių kraštą. Šią kelionę ir prasidejęs žygis detalčiai yra aprašęs pats J. Lukša, be to, žiemos žygis buvo įamžintas nuotraukose. Savo memuaruose J. Lukša rašė: „*Diena praėjo visiškai ramiai. <...> Pavakare sukilom. Nuovargio jau nejutėm. Prisiminimui padarėme keletą nuotraukų. Išsivalę ir patikrinę ginklus, temstant leidomės į antrosios nakties žygį.*“ Gana detalus šio žygio aprašymas publikuotas J. Lukšos-Daumanto prisiminimuose „Partizanai už geležinės uždangos“, išleistuose 1950 m., bet anksčiau, t. y. 1948 m., šis žygio epizodas jau buvo skelbtas lietuvių karo pabėgėlių laikraštyje „Mintis“.

Partizanai tinkamai pasirengę žygiui, apsirūpino ginkluote, tuometėmis navigacijos priemonėmis – žemėlapiais ir kompasais, maisto atsargomis ir kt. Į Rytprūsius jie keliavo per Sintautų valsčius. J. Lukša gana detaliai aprašė žygį per Kaliningrado sritį link Heidemundės miškų, kur buvo numatyta pereiti sieną: „*Priėjome Šešupe; suradę neužšalusioje vietoje valtį, persikėlėme į antrą pusę – Prūsų žemę. Nugaras svėrė kuprinės, prikimštos maisto atsargų, šovinių, prieštankinių granatų ir kitų reikmenų, nekalbant jau apie pačią siuntą į užsienį. Ant pat*

Šešupės kranto riogsojo buvusio Noviškių Andriejaičio dvaro trobesių griuvėsiai, kuriuose nebuvo nė gyvos dvasios, tik visur prigrįauta, prišiukslinta, prilaužyta. Net langų ir durų rėmai „reparacijų sąskaita“ buvo išlaužyti ir sudeginti. Apžiūrėję tas bolševikinės kultūros žymes, palikome šį niūrų dvarkiemį ir patraukėme Rytrpusių laukais. <...> Išaušo gruodžio 21 dienos rytas. Buvo sekmadienis. Buvo po vidudienio, kai pakilome iš savo lokiškų guolių. Nors jau ir buvo praėjęs mūsų žemės taške mišių laikas, bent pavėluotai pasimeldėm, prašydami Dangaus palaimos tiek mūsų žygiui, tiek visai tautos kovai. Po to griebėmės valyti ir tvarkyti ginklų. Paprastai kai partizanai griebiasi šio darbo, tai jau visada tenka laukti kautynių. Tai jau instinkto dalykas.<...> Pagal mūsų žygio planą reikėjo pasiekti Romintos upę netoli to paties vardo miestelio. Čia kur nors turėjo būti rusų lenkų siena. „Padėk, Dangau“, tyliai pratariu ir liepiu Mindaugui (savo memuaruose Mindaugu J. Lukša vadina K. Pyplį) pradėti žygi.“

Partizanai iš anksto nežinojo, kokia yra sienos apsauga, bet jiems pasisekė. Gruodžio 21 d. partizanai kaudamiesi prasiveržė per sieną ties Romintos upeliu. Pasinaudoję vietos gyventojų pastotėmis partizanai pasiekė ryšių punktus pas Lenkijos lietuvius Liutinską Slobodkos kaime ir Jurgį Jurkūną Senųjų Grauzėlių kaime. Ten J. Lukša-Skrajūnas ir K. Pyplys-Audronis išsiskyrė su kitais trimis partizanais, kurie 1948 m. vasarį sėkmingai grįžo į Lietuvą, bet visi trys tais pačiais 1948 m. žuvo kautynėse prieš sovietinius okupantus.

J. Lukša ir K. Pyplys, keliaudami per Lenkiją, suprato gerokai pasunkėjusią padėtį. Todėl vėliau nutarta nenaudoti Lenkijos kaip ryšių su užsieniu bazės, nors kitos ir neturėta. Nors pradinių sunkumų buvo, bet partizanų atstovai, padedami vietos rėmėjų ir ryšininkų (Marijos Briliūtės, brolių E. ir R. Mazikų, Rozos Rainer), per Varšuvą pasiekė Gdynę. BDPS prezidiumo įgaliotiniams

J. Lukšai ir K. Pypliui buvo patikėti gana platūs juos delegavusios Tauro partizanų apygardos vadovybės pavedimai-įgaliojimai: susitikti su lietuvių emigracijos veikėjais, „išrūpinti“ materialinę paramą kovotojams iš užsienio lietuvių organizacijų, užsienio šalių ir kt. Kartu jie atvežė į užsienį įvairių partizanų dokumentų – per 47 punktus. Tarp jų – memorandumą, dokumentų, laiškų, partizaninės spaudos pavyzdžių, partizanų nuotraukų, įvairių apžvalgų apie padėtį krašte ir kt. – akivaizdžius sovietų represijų Lietuvoje įrodymus.

Nukeliavę į Vakarų partizanai papuolė į lietuvių emigracijos aplinką, kurioje tvyrojo politinis susiskaldymas ir nepasitikėjimas, iššauktas ankstesnių išėjimų politinių nuomonių ir asmeninių ambicijų skirtumų. Lietuvos laisvės kovotojai nenoromis atsidūrė minėtų politinių batalijų sukuryje. J. Lukša-Skrajūnas išvyko į Vakarų Vokietiją, čia prijautė Vyriausiajam Lietuvos išlaisvinimo komitetui (VLIK) ir jį palaikė, o K. Pyplys-Audronis pasiliko Švedijoje. Vėliau jie abu skirtingais keliais grįžo į Lietuvą ir iki žūties tęsė ginkluotą kovą prieš sovietinius okupantus. Likimas lėmė, kad bendražygiai daugiau nebesusitiko. K. Pyplys į Lietuvą grįžo gerokai anksčiau – 1949 m. gegužės 1 d., žuvo 1949 m. rugsėjo 23-iąją. J. Lukša į Lietuvą grįžo 1950 m. spalio 3 d. ir taip pat kovojo iki savo žūties 1951 m. rugsėjo 4-ąją.

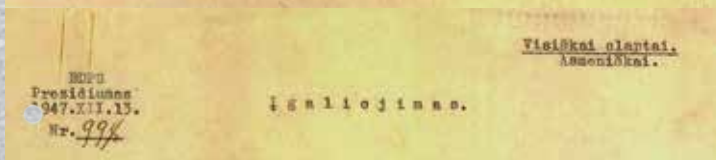
Kazimieras Pyplys-Mažytis.

(Iš kairės) Klemensas Širvyss-Sakalas, Juozas Lukša-Mykolaitis, Benediktas Trumpys-Rytis. Kazlų Rūdos miškai, 1950 m. spalio.

MGB fotomontažas. Juozo Lukšos bendražygių, partizanų-desantininkų Klemensio Širvio ir Benedikto Trumpio, veidai pakeisti į MGB agentų smogikų veidus. Šis fotomontažas buvo parengtas kaip MGB agentų smogikų „legenda“.

JUOZO LUKŠOS VEIKLA VAKARUOSE

Juozas Lukša (centre) su VLIK vadovybe. Pirmoje eilėje (priklaupę) iš kairės: Stasys Balčiūnas, Juozas Brazaitis ir Jonas Pajaujys. Centre – Juozas Lukša. Antroje eilėje (stovį) iš kairės: Stasys Daunys, Vytautas Vaitiekūnas, Julijonas Būtėnas, Stasys Yla ir Leonas Prapuolenis. Fotografuota 1948 m. Vakarų Vokietijoje

J. Lukša-Skirmantas ir K. Pyplys-Audronis, 1947 m. pabaigoje sėkmingai kirtę SSRS ir Lenkijos sieną, 1948 m. vasario pradžioje pasiekė Švediją.

Partizanai į Vakarų atsivežė nemažai dokumentinės medžiagos apie padėtį Lietuvoje ir bandė skleisti šią informaciją užsienyje. Iš viso J. Lukša su K. Pypliu turėjo 47 įvairius dokumentus, bet tarp jų žvalgybas dominančios informacijos apie SSRS karinę galią buvo mažai. J. Lukša ir K. Pyplys suteikė duomenų tik apie Liusbergo (dabar Linksmakalnis Prienų rajone) aerodromą. Rezistencinio pasipriešinimo sovietų okupacijai atstovai atvežė daugiausia žinių apie Lietuvos partizanų padėtį ir sovietų represijas prieš lietuvių tautą. Ginkluotosios kovos dalyviai tikėjo, kad tai atkreips užsienio šalių vyriausybių dėmesį. „*Didelės reikšmės turėjo nugabenta dokumentinė medžiaga (represuotųjų sąrašai, nužudytų laisvės kovotojų nuotraukos ir kt.) <...> Ja naudojantis, VLIK paruošė išsamų memorandumą genocido reikalu, kuris buvo multiplikuotas ir išdalintas visiems JTO nariams. Šis memorandumas buvo pirmuoju, susilaukusi reikiamo dėmesio*“, – vėliau rašė J. Lukša. Jis kiek galėjo bandė platinti iš Lietuvos atsivežtą medžiagą. Per kunigus Feliksą Kapočių, Stasį Ylą ir Antaną Šidlauską į Vatikaną buvo perduotas „Lietuvos Rymo Katalikų laiškas Šv. Tėvui“.

Nuvykęs į Vakarų Vokietiją J. Lukša greitai surado bendrą kalbą su VLIK nariais. Veikiausiai tarpusavio sutarimą lėmė sutapusi politinės pažiūros, taip pat tai, kad VLIK pirmininkas prelatas Mykolas Krupavičius – buvęs Veiverių (J. Lukšos gimtinės parapija) klebonas ir kitos priežastys. J. Lukša tapo VLIK pozicijų gynėju, todėl komiteto žmonės irgi džiaugėsi

Ilustracijos iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus, Lietuvos ypatingojo archyvo fondų.

ryšiais su partizanu iš Lietuvos. Per VLIK narius atsirado ryšių su prancūzų žvalgyba. Iš Lietuvos atvykęs kovotojas pradėjo mokytis Žvalgybos mokykloje Paryžiuje. 1949 m. atsirado ir sustiprėjo VLIK kontaktai su amerikiečių žvalgyba. 1950 m. pavasarį J. Lukša išvyko mokytis į Žvalgybos mokyklą Kaufboirene, netoli Miuncheno. Ten rengiami desantininkai mokėsi naudoti slap-taraščius, šaudyti iš įvairių ginklų, sprogdinimo darbų, šuolių parašiu-tu ir kt. Taip pat iš dėstytojų gau-davo žinių apie gyvenimą SSRS ir okupuotoje Lietuvoje. Žvalgybos mokykloje J. Lukša, konspiracijos sumetimais pasivadinęs Sten-Stasiu, susipažino su būsi-mais bendražygiais į Lietuvą Benediktu Trumpiu ir Klemensu Širviu. Ten jie visi mokėsi beveik tris mėnesius.

Gyvendamas užsienyje pagal atsivežtą medžiagą ir prisiminimus J. Lukša pa-rengė knygą apie Lietuvos laisvės kovotojus „Partizanai už geležinės uždangos“. Ji 1950 m. buvo išleista Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Užsienyje J. Lukša 1950 m. vedė Nijolę Bražėnaitę, tačiau dėl Juozo pasiryžimo grįžti atgal į kovojančią Lietuvą kartu jie pagyveno labai trumpai. Jų vienas kitam rašytuose laiškuose atsispindi ne tik judviejų santykiai, bet ir J. Lukšos įsipareigo-jimai rezistencijai bei kiti gyvenimo momentai, kai ateitis neatrodė optimistiškai. Rengdamasis vykti atgal į Lietuvą, 1950 m. rugpjūčio mėnesio laiške jis rašė: „*O jei kartais likimui patiktų mane fiziškai sunaikint, tai Tu, Niliuk, tąsyk padaryk mane kažkur egzistuojantį laimingą, susikurdama sau vėl laimingą gyvenimą. Nėra ne-galima, kad ir aš nepavirščiau mūsų tėviškės kruvinos žemės dulkėmis*.“ Laiškai yra išleisti atskira knyga „Laiškai mylimosioms“ – mylimosios dvi: viena jų – J. Lukšos žmona Nijolė, kita – Lietuva.

Juozas Lukšos užsienio pasas.

Juozas Lukša ir Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė per povestuvinę savaitę Vakarų Vokietijoje, Tiubingeno apylinkių kalnuose. Fotografuota 1950 m. liepą.

Parengė Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgos. Pausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras, Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r. GL-395